

Jean Jacques Rousseau – O náboženstve*

Eva Viteková

Jean Jacques Rousseau, významný mysliteľ a politický filozof 18. storočia, sa vo svojom, pre politickú filozofiu najdôležitejšom diele O spoločenskej zmluve, venuje aj téme náboženstva, konkrétne v ôsmej kapitole štvrtej knihy s názvom O občianskom náboženstve.

V tejto práci by som chcela vysvetliť Rousseauov názor na staroveké pohanské štáty, v ktorých vládla medzi náboženstvom a svetskou mocou jednota. Neskôr by som popísala úlohu kresťanstva pri narušení tejto jednoty a celkový charakter kresťanstva a kresťanského štátu. V závere by som vysvetlila tri druhy náboženstiev, ktoré Rousseau rozlišuje, a priblížila jeho ideu občianskeho náboženstva.

Prvotné teokratické vlády

V antických štátoch neexistoval rozdiel medzi bohmi a zákonmi, alebo bohmi a kráľmi. Každý národ mal svojho boha, ktorý bol bohom iba na území daného národa.

Občania žiadali od svojich bohov víťazstvá vo vojnách, ktoré viedli v ich mene, a z vďačnosti im prinášali obety. Tieto vojny, pretože sa nerozlišovalo medzi bohmi a zákonom, boli vojnami medzi štátmi a náboženstvami zároveň. Boh víťaza sa stával bohom porazeného, ktorého povin-

nosťou bolo prijať jeho zákony a pravidlá. Pretože židia sa vzopreli tomuto pravidlu, keď odopreli vyznávať víťazného babylonského boha, boli potrestaní prenasledovaním. Práve toto pravidlo zabezpečovalo istý poriadok, pretože bohovia mali jasne rozdelené svoje teritória, a jediný spôsob ako mohlo dôjsť k zmene náboženstva istého štátu bolo jeho podmanenie. Preto jeho porušenie muselo byť potrestané.

Aj Rimania pri svojich víťazných ťaženiach vyzývali bohov porazených, aby opustili dané miesto, alebo aj keď porazeným ich bohov a zákony ponechali, museli sa tieto podriaďovať rímskym. Postupným rozpínaním sa Rímskej ríše a rozširovaním ich takmer jednotného náboženského kultu sa pohanstvo stalo rovnakým a jediným náboženstvom.

Oddelenie náboženstva a štátu

Do tohto stavu, keď bola náboženská moc podmienená svetskou a „neboli iní misionári ako dobyvatelia“ (Rousseau, 1949), prišiel Ježiš Kristus s ideou kráľovstva, ktoré nie je z tohto sveta. Aj napriek tomu, že Kristus hlásal myšlienku duchovného kráľovstva, vtedajší vládcovia vnímali proroctvá o narodení nového kráľa ako osobnú hrozbu ich mocenských záujmov, práve preto, že náboženstvo bolo pod-

* Študentka II. ročníka Bisla. Esej na kurz Dejiny politického myslenia pod vedením F. Novosáda.

mienené svetskou mocou a naopak. Boli to práve kresťania, tvrdí Rousseau, ktorí majú na svedomí oddelenie náboženskej sústavy od štátu, a tým aj jeho nejednotu. Aj preto boli považovaní za buričov a kruto prenasledovaní. Toto ich výlučne duchovné kráľovstvo sa v rukách vládarov stáva jedným z najkrutejších despotizmov v dejinách a je zodpovedné za mnohé vojny a nepokoje. Navyše, neustály spor o právomoci medzi vládarom a kňazmi, ktorého pôvodcom je práve kresťanstvo, má za následok nestabilitu a nepokoj v kresťanských štátoch.

Leviathan ako spojenie moci svetskej a cirkevnej

Riešenie ponúka Thomas Hobbes so svojou ideou zlúčiť náboženské a svetské právomoci v rukách suveréna a dospieť tak k politickej jednote. Tento suverén-Leviathan drží symbolicky v pravej ruke meč ako výraz jeho neobmedzenej svetskej moci a v ľavej biskupskú barlu ako znak toho, že rozhoduje o cirkevnej hierarchii a výklade Písma. Podľa Rousseaua je to, žiaľ, neuskutočniteľný koncept, pretože „záujem kňaza bude vždy silnejší ako záujem štátu“ (Rousseau, 1949).

Tri typy náboženstiev

Rousseau rozlišuje tri druhy náboženstva, a to náboženstvo človeka, občana a kňaza. Náboženstvo človeka je osobným, vnútorným uctievaním Boha bez akejkolvek potreby inštitucionalizovať alebo sformalizovať túto vieru.

Náboženstvo občana je naopak viazané ku konkrétnemu národu a je definované zákonmi danej spoločnosti. Nie je univerzálne, naopak všetci mimo teritória alebo vyčlenenej spoločnosti sú považovaní za

barbarov a nevercov. Tento druh náboženstva je viazaný na konkrétne rituály, dogmy, tradície a obrady.

Tretí druh Rousseau nazýva náboženstvom kňaza a radí do tejto kategórie aj rímske kresťanstvo. Náboženstvo kňaza pripúšťa dvoch zákonodarcov, dvoch vládarov (cirkevného a svetského), a pretože človek nemôže byť dokonalým občanom a nábožným človekom zároveň, prináša do jeho života nejednotu a zmätok. Preto je tento tretí druh tým najhorším.

Výhodu druhého typu, náboženstva občana, vidí Rousseau v jednote, ktorú prináša. Pretože spája úctu k zákonom s uctievaním božského kultu, nedochádza k rozporu medzi povinnosťami voči vládcovi a kňazovi, lebo ich úlohy sú zjednotené. Tento druh teokracie existoval už v spomínaných starovekých pohanských štátoch, keď „zomrieť pre vlasť, znamená teda byť mučeníkom, porušiť zákony znamená byť bezbožným a podrobiť vinníka verejnému prekliatiu znamená obetovať ho hnevu bohov“ (Rousseau, 1949).

Negatívom tohto druhu je to, že zvädza ku krvilačnému a násilnému správaniu a vraždenie každého, kto s týmto náboženstvom nesúhlasí, sa stáva obdivuhodným skutkom.

Náboženstvo človeka, kam patrí aj kresťanstvo založené na Evanjeliu, sa síce nazýva tým pravým, jediným a svätým, ale práve jeho vplyvom dochádza k politickej nejednote. Názor, že národ pravých kresťanov by bol najdokonalejšou spoločnosťou, je podľa Rousseaua mylný, pretože kresťania sú upnutí na život v nebeskom kráľovstve a pozemský život vnímajú ako niečo príliš krátke, prchavé a nehodné ich väčšieho záujmu. A aj keby konali svoje povinnosti zodpovedne a svedomito, ko-

nali by ich ľahostajne. Toto sa stáva ich kameňom úrazu, pretože by ich ľahko prekonalo hociktoré vojsko, ktoré by bažilo po sláve a úspechu. A stačil by jeden prefíkaný človek, ktorý by si získal úctu ostatných a stal sa tyranom, a táto vízia harmonického kresťanského štátu by sa skončila. Keďže všeobecne má kresťanské učenie bližšie k závislosti a podvoľeniu sa ako ku vzdoru, ľahšie by sa stalo cieľom tyranov.

Občianske vyznanie viery

Spoločenská zmluva dáva právo suverénovi nad človekom iba do tej miery, pokiaľ sa veci, o ktorých suverén rozhoduje, týkajú verejného úžitku. Preto si môžu občania zvoliť akékoľvek náboženstvo, suverén dozerá iba na to, aby toto náboženstvo

nebolo v rozpore so základnými princípmi spoločenskej zmluvy. Čo ale suverén vytvára, je takzvané občianske vyznanie viery, ktoré svojimi princípmi definuje dobrého občana. Dogmy tohto občianskeho náboženstva by mali byť jednoduché, presne vyjadrené, stručné a bez výkladu alebo komentára. Môžeme ich rozdeliť na pozitívne dogmy, kam by sme zaradili šťastie spravodlivých, potrestanie zlých, posvätnosť zákonov a spoločenskej zmluvy a tie negatívne. Negatívnou dogmou je neznášanlivosť, pričom nerozlišujeme medzi tou náboženskou a občianskou.

Rousseau uzatvára svoju rozpravu o náboženstvách tvrdením, že suverén musí tolerovať všetky náboženstvá, ktorých dogmy nie sú v rozpore s dogmami občianskeho náboženstva.

Foto: J. Bartoš